

ZİHİNSEL VE DİNİ KODLAR ARASINDA MÜSLÜMAN BİREY

Fatih GÜNAY

fatihgunay@hotmail.com

1.İTAAT PSİKOLOJİSİ

İtaat psikolojisinin anlaşılması kendisinin mevcudiyetini borçlu olduğu iktidar ve güç mefhumlarının anlaşılması ile ilintilidir. Güç ve iktidar diyalektik bir ilişkiyi içinde barındıran iki kavramdır. Yazar¹ güç ve iktidar arasındaki ilişkiyi izah ederken kedi ve fareden yararlanıyorsa da bu örneği biraz detaylandırmak gerekir.Güç başlı başına bir potansiyeldir.Hemen her insanda da bu potansiyel mevcuttur.Güçlü olma durumu bir yönüyle göreceli olmakla esasen kasıt birinin bir diğerine nispetle daha kuvvetli olmasıdır.Bu bakımdan ana tema birinin güçlü diğerinin güçsüz olmasında değil birinin diğerine nispetle daha güçsüz olmasıdır.Bu güçsüz kişi elbette bir başkası karşısında daha güçlü bir durumda bulunabilir.Esasen iktidar ilişkisi de bu görelilik durumuna göre şekillenir.Her birey da kurum kendisinden güçlü olana tabi güçsüz olana egemendir.Bu güç hiyerarşisi bireyden bireye bireyden devlete devletten devlete doğru uzanır.

İktidar bu potansiyelin organize edilmiş ve kontrol altına alınmış aktüel görünümüdür. Her güçlü iktidar değilse de her iktidar güçlüdür. Güç kendisine gereken ortamı ve yeter şartları temin edebildiğinde iktidara dönüşür . Bu bakımdan iktidarın içsel ögesi güç dışsal ögesi kitledir. Bir güç iktidar olmak istiyorsa içinde gücü dışında kitlesi olmak durumundadır.

Bir kitlenin niteliği de niceliği de iktidarın özelliğinde şekillenir. Gücün iktidara dönüşüp bir kitleye yönelmesi için öncelikle iktidarın kitlenin faydası doğrultusunda hareket etmesine bağlıdır.Faydanın ne olduğu kitle tarafından da belirlenebileceği gibi bizzat iktidar tarafından da belirlenebilir.(telkin) İktidar olgusu ve isteği dünya kadar eski bir olgu ve istektir.İlkel toplumlarda fiziken güçlü ve savaşçı erkekler ve soyu devam ettirebilme ya da çocuk doğurma yeteneği mevcut kadınlar arasında mevcut yöneten yönetilen , iki cins arasında simgesel bir savaş başlamıştır. Böylece kadın/erkek ilişkisi, tüm toplumları kapsayan bir çeşit iktidar ve yönetilen/yöneten ilişkisi olarak karşımıza çıkmaktadır. Temelde, bir tarafın diğer tarafa istediğini yaptırması olarak tanımlanan siyasal iktidar, bir sosyal sınıfın bir

1 Elias Canetti,Kitle ve İktidar çev.Gülşat Aygen, 3.bası,Ist.,Ayrıntı yay, 2006

başka sosyal sınıfa, bir sosyal tabakanın diğerine ya da devletin topluma tahakkümü çerçevesinde anlam kazanan çok boyutlu bir kavramdır² Ataerkil toplumda erkek iktidar simgesi olarak gücünü aile bireylerinin faydasına yöneltmiştir.En azından iktidara tabi olan kitlenin kabulü bu doğrultudadır.Aile bireylerinin hayatta kalması ve güvende olması o toplumdaki ailenin en makul ve asli faydasıdır.Keza bir kabile lideri liderlik ettiği kabilenin hayatta kalması güvende olması için çabaladığı sürece başarılı ve muktedirdir.

Fayda genel manada maddi değerlere ilişkin olabileceği gibi manevi değerlere de ilişkin olabilir. Bu duruma göre de iktidarın manevi ve ya maddi oluşu tasnif edilebilir. Bazen maddi ve manevi faydayı sağlayan lider hen manevi hem de maddi anlamda iktidarını tesis etmiş olur ki bu durumda her iki iktidarın tek kişide toplanması söz konusu olur.Tarihsel süreçte iktidarın manevi ve maddi lider(ler) de toplandığı da tecrübe edilmiş ve iktidar ikiye bölünmüştür.

Fayda iktidar tarafından da belirlenir. Bu durumda daha ziyade söz konusu olan manevi faydadır ve iktidar kitleye manevi anlamda neyin faydalı olduğunu hem izah eder hem de bu faydayı sağlar.Bu manevi öge şan, şeref, bağımsızlık, kutsama,ölümsüzlük vs olabilir.Özellikle dinsel alanda manevi otorite hep bu ögelere vurgu ile iktidarını tesis eder.

Eskiçağların büyücü kahin rahip ya da şamanı iktidarını bu öğelerle tesis eder. Onların topluma ruhlar alemi ile ilişki kurmak yoluyla fayda sağladığına inanılır. Savaşçılara cesaret hatta ölümsüzlük verebildikleri, hastaları iyi edebildikleri, ruhlarla irtibat kurarak geleceği görerek ilerisi için şimdiden iyi olana karar verebildikleri inancı bu türden iktidarın en temel nedenlerindedir.

Keza ilahi dinlerde de tanrının elçileri hem bu dünyada hem de öte dünyada huzuru getirme iddiası ile kitleler üzerinde iktidar olurlar. Bu elçilerin bazıları hem peygamber hem kral olmaları nedeniyle maddi ve manevi iktidarı tek elde toplayabilir.

Kitlenin neden ve hangi süreçte iktidara tabi olduğu kitleyi oluşturan bireylerin tek tek neden kendi özgür alanlarından vaz geçip tabi olmayı seçtikleri bu kavramla açıklanabilir. Sennett haklıysa otorite bir gereksinimdir.³Kişi hem otoritenin yokluğundan hem de varlığından tedirgin olur. Kişi otoriteyi arar çünkü istikrar ve düzen bekler. Aranılan somut güvenli ve istikrarlı bir güçtür⁴ Bahsettiğimiz kişisel otoritenin meşruluğu ise güç farklılığından kaynaklanır. otorite bu nedenle

2 Cemal Bali Akal, *Siyasi İktidarın Cinsiyeti*, İmge Yayınevi, Ankara, 1994 s. 14

3 R.Sennett, *Otorite*, , çev.Kamil Durand, 2.bası.İst., Ayrıntı yay. 2005 s.23

4 a.g.e.s.27

otoritenin karakterinde erişilmeyen bir yan olduğunu ifade eder. Bağımlı kişi de bunu böyle algılar. Otoritenin sahip olduğu bir gc bir zgven ve bir giz vardır ve bağımlı kişi buna nüfuz edemez. Bu fark hem korku hem saygı uyandırır. İçsel gclerinden dolayı otorite bağımlı kişi hakkında bağımlı kişinin bilmediği şeyleri bilir. Miken uygarlığında en yüksek otoriteler kahinler yani sözlük anlamıyla insanın iini grenlerdi.⁵

Bir kere tesis edilen iktidar korku ve süreklilikle pekiştirilmelidir. İktidar ilişkisini, yalnızca siyaset bağlamında değil toplumdaki tüm ilişkileri kapsayacak şekilde düşünmek gerekir. Bu bakımdan iktidar, bir kişinin ya da grubun bir başka kişi ya da grup üzerinde, onun ya da onların ne yapabileceği, ne yapması gerektiği vb. konularda etkili olmasını da kapsar. Bu yönüyle iktidar, tüm kişi, grup ve toplum ilişkileri için geçerli bir kavramdır ve toplumsal iktidar, kişinin ve grupların iktidarında olduğu gibi çoğunlukla söylemler yoluyla kurulur ve iřler⁶ İktidar ilişkilerinin bir tarafında otorite, diğer tarafında da otoriteye boyun eğen/rıza gösteren bulunur. Otoriteye boyun eğen/rıza gösteren, fiziksel gc kullanımının dışında genellikle otorite tarafından üretilen ya da otorite tarafından kabul edilip onaylanan bir söylemsel çerçevede niçin boyun eğmesi gerektiğinin ipuçlarını bulur. Bu ereve içinde çeşitli söylem yapılarından başka ritüeller, seremoniler, simgeler, lkplar ve yakıştırmalar da bu yönde işlev grrlr⁷. otoritenin çocukluktan itibaren inşa edilen bir imge olarak rolüne Freud'un dikkat çektiğini belirterek, otoritenin gücüne ilişkin imgelememize çocukluk dönemindeki anne-babamızın davranışlarının katkıda bulunduğunu vurgulamak gerekir. Öncelikle birey, çocukluk döneminde kolayca boyun eğmenin egzersizini yapar. Her şeyi ana-baba onun adına belirler. Otoriteriyen bir aile ortamında yetişen fert, kendi ayakları üzerinde durmayı öğrenmeden, "benliği"ni gclendiremeden topluma katılabilir. Artık bireysel benliği olmayan veya bunu yoketmiş kişi, efendisi kendi dışında bir yetke de olsa, efendiyi, bilinç ya da ruhsal zorlanım olarak içselleştirmiş olsa da, karar vermektan kurtulmuştur. Kendi beninin yazgısı için nihai sorumluluğu üstünden atmıştır, dolayısıyla ne karar alacağı konusunda kuşku duymaktan kurtulmuştur. Ayrıca kendi hayatının anlamının ne olduğu, ya da "kendisinin" kim olduğu kuşkusundan da kurtulmuştur. Bireysel benliğin yok edilmesi, kişinin kendisi dışında ve kendisinden daha büyük ve daha gcl bir bütünün parçası haline gelmesi, onun içinde erimesi.

5 a.g.e.s.165

6 VAN DIJK, Teun, A."Söylemin Yapıları ve İktidarın Yapıları". Medya, İktidar İdeoloji (Derleyen: Mehmet Kck). Ark yay. Ankara.1994

7 Richard SENNET, a.g.e.s.29

ve ona katılması girişimidir. Bu güç bir kişi olabilir, bir kurum, Tanrı, ulus, devlet, bilinç ya da ruhsal bir zorlanım olabilir. Artık birey, benliğinin bütün gücünü reddeder, bir birey olarak bütünselliğini yitirir ve özgürlüğünden vazgeçer. Bu otoritenin kişiyi nasıl rahatlatan bir ihtiyaç olduğunu anlatır aslında.. Hayatla ölüm arasındaki çizgide yapıp ettiklerinden hesap vereceğine inanan insan özgürdür. Özgürdür çünkü sorumludur. Özgürlüğünü kaybeden insan sorumluluğunu kendisinin dışındakilerle paylaşmak ister. Paylaşmak ister çünkü kişiliği zayıflamış, benlik yok olmuştur.

Bir toplum içinde yaşayan her fert, bir şeylerin mirasçısıdır; geleneklerinden, temsillerinden ve inançlarından sıyrılamaz. Bu açıdan sosyal düzende boş levha (tabula rasa) mümkün değildir⁸. Kişi kendini verili bir kültürün, bir tarihin ve bir geleneğin içinde bulur. Bu sebeple, gelenekler geçmişin düşüncelerini, gereksinimlerini ve duygularını temsil ederler ve bütün ağırlığıyla ferdin üzerine yüklenip varlıklarını kuşaktan kuşağa devrederek otoritesini yüzyıllar boyunca muhafaza etme eğilimini taşırlar.⁹ Kişilik gelişimi de bu aktarımdan bağımsız oluşmaz ve bireysel tarih, tevarüs olunan genel tarihten, toplum düzeninden ve kültürden az çok nasibini alır. Bu nedenle her farklı kültürel ortam kendi kişilik tipini kendisi yaratır. Gerçekte sosyal ilişkiler, insanların istekleri doğrultusunda veya dışında, tek düzen veya birden fazla düzenle biçimlenir. Bir arada yaşama veya sosyal ortaklık, geniş bir alan içinde, eşit roller halinde veya aşağıdan yukarıya doğru yapılır. İnsanların bu ilişkileri; otorite, itaat ve disiplin gibi kavramlarla tanımlanır¹⁰. Elbette toplum düzenini sağlamak için hem iktidarın hem de geleneğin oluşturduğu açık ya da kapalı otoriteyi kullanmayan ulus yoktur. Ancak günümüzde bazı yönetim biçimleri toplumu disipline etme ve sistemi koruma adına "tek-tip" (uniform) insan modeli öngörüp bunu sağlamak için faşistike baskılar uygulayabilmektedir. İnsanların düşünce, inanç ve fikir zenginliklerini köreltip ferdin toplum içinde bireyselliğini ve birey oolarak var olmasına engel olabilmektedir.

2.ZİHİNSEL KODLAR

Her birey ait olduğu toplumun kodlarını zihninde taşır. Bir zihinsel kod düşüncemize istikamet veren ama istikamet verdiğini asla bilmediğimiz, farkına

8 Nuri Bilgin, Kolektif Kimlik ,Sistem yay.İst.1995 s.177

9 Kitleler psikolojisi Gustave Le Bon s 74.Hayat Yay.İst 1997

10 Nossrat Peseschkian, Doğru hikayeleri ile Psikoterapi s.145 çev.Hürol Fıslpğlu Sistem yay.ist.1997

—
varmadığımız kalıtsal ve refleks temel bir zihni veridir. Hücreye sıkıştırılan 12 metrelik sarmal DNA gibi belleğe yerleşen bu kod bellekte ufak bir yer kaplasa da içeriği itibari ile tıpkı sıkıştırılmış bir dosya gibi pek çok davranışa kaynaklık eden temel verileri içerir.

Bizler bugün yaşadığımız coğrafyada türlü sıkıntılara rağmen hayatta kalmayı başaran, batının refah seviyesine ulaşamamış olmakla beraber bunun için hayatın kendisini suçlamayan , misavirperver, kutsala saygılı, göçtüğü toprağı özleyen , duygusal ama hala göçebe insanlarız. Kendimizi Türk toplumunu incelediğimizde çok gerilerde orta asyada yaşayan göçebe bir toplumun çocukları olduğumuzu hatırlayacağız.. Zihinsel kodumuz o dönemdeki yaşantının kalıntılarını asırlardır belleğimizde tuttuğundan bu tespit çok önemlidir ve bizim fiziken değilse bile zihnen hala göçebe olduğumuzu ifade eder.

Bir göçebe toplumda- (*burada bahsedilen göçebelik durumu mutlak manada göç ederek yaşayan toplumu da belli bir zamanda belli bir bölgeye göçen ve daha sonra tekrar eski bölgesine dönen ve mutlak manada göçebe olmayan toplumu da deyimler*) en belirgin özellik kuvvetli bağlar ve sarsılmaz bir emir komuta zinciridir. Atılan her adım her hareket önceden verilmiş bir kararın ve bu karara kaynak olan bir tecrübenin ürünüdür. her canlı hayatı kendi açısından öğrenir. Leopar bir yaban domuzu için tehlikeli bir avcı bir sırtlan için becerikli bir aşçıdır. Kabilenin her üyesi de hayatı kabilesinin bakış açısından kabilenin kültüründen öğrenir. Göçebe bir kabilede hayatı yeterince güç kılan önemli unsurların mevcut olduğuna inanılır ve bu inanış haksız da sayılmaz. Kimi zaman vahşi hayvanlar hava şartları ve doğa olayları ve kimi zaman düşman bir topluluk göçebe kabileyi hayat sahnesinden çekiverir. Göç yolları yeterince tehlikelidir ve bilinen yol her zaman en güvenli olandır. Sünnet Arapça'da çiğnenmiş yol demektir. Çiğnenmiş yol (kullanılmış Yol) en emin olandır göçebe kabilenin rotayı biraz farklılaştırması mevcut düzenine biraz anlam biraz hareket kazandırma çabası moda tabiri ile yaşantının rutinine yeni bir soluk getirme arzusu tüm kabilenin hayatına mal olabilir zira bilinen yöntemler o güne değin izlenen rota o kabileyi o güne değin hayatta tutmuş olan vazgeçilmez unsurlardır. Öyleyse her göçebe kurallara ve eskiye sıkı sıkıya bağlıdır öyleyse her göçebe tutucu ve yeniliğe kapalıdır.

Kabile öte yandan fikrin paylaşıldığı ve fikir teatisinin yapıla geldiği bir yer değildir. Göçebe hayatı basit okumak zorundadır en basit kural da hayatta kalmak zorunda oluşturu. Bunun ötesinde yaşanan dünyaya anlam kazandırmak çevrenin çehresini değiştirmek kalıcı eserler bırakmak ölümsüz olmak ham hayaldir göçebe bakımından. Kurallar bellidir ve bir tecrübenin ürünü olarak çok önceden atalar tarafından vaz edilmiştir öyle ki bugün hala böyle bir göçebe toplum varsa bu

kurallar sayesinde. Öyleyse denenmiş ve faydası idrak edilmiş kuralların yeniden ele alınması üzerlerinde düşünülmesi ve tartışılması beyhudedir.

Kabilenin her üyesinin kafasında bu türden bir özgürlük anlayışı mevcuttur o dünyaya aittir ve dünyada ona ait. Fakat bir noktaya dikkat çekmek lazım dünyanın ona ait oluşu anlayışı yerleşik bir toplumun üyesinin kafasındaki aidiyet fikrinden çok farklıdır. Evet göçebeye göre dünya ona aittir ama bu onun dünyanın sahibi olduğu anlamına gelmez basitçe mesela çadırını kurduğu arazi onun ilanihaye mülkü değildir açıkçası o bunu da istemez çünkü yakın bir gelecekte pekala bu yerleri de bırakıp başka bir bölgeye göçmesi gerekecektir. O sebeple buradaki aidiyet fikri yani dünyanın ona ait olması fikri daha çok, sevdiği ve bağlı olduğu tabiat ananın ona yaşaması için hazırladığı bir yer sunduğu bir imkânla ilişkilidir ve tabiat anaya bunun için müteşekkirdir o ne toprağı ne suyu ne de havayı asla ve asla sahiplenme niyetinde değildir istediğı tek şey yaşaması için gerekli olan imkânların ona mümkün mertebe sağlanmasıdır yine göçebe dünyanın bir yerleşğin fikrinde olduğundan farklı olarak kendisine ait olduğunu düşünmez

Şef Seattle 'ın kabilesinin topraklarını satmasını isteyen beyazlara yazdığı mektup bunu beklide en iyi açıklayan tarihi vesikadır.Seattle şöyle der; ‘ ‘
...Gökyüzü nasıl satın alınır ya da satılır, ya da toprağın ısısı? Bunun düşünemeyiz bile biz. Havanın tazeliğine, suyun pırlıtısına biz sahip değiliz ki siz bizden onları satın alalımz.Yeryüzünün her yeri halkım için kutsaldır....Size toprağımızı sattığımızda rüzgarın, çayır çiçeklerinin hoş kokusunu taşıyan çok özel ve kutsal değerini bilmelisiniz.

Göçebe geride bırakıp gitmekten acı duyacağı terk etmekten korkacağı şeyler bırakmaz.Saraylar hamamlar anıtlar inşa etmez bunlar adamı toprağa adam akıllı bağlayan şeylerdir.ve bunlar varsa bunların bulunduğu toprakları bırakıp gitmek mümkün olmaz bu ise basitçe göçmemek, göçmemek demektir ve göçebe için hayatın kelimenin en net anlamıyla manasızlaşmasıdır. Göçebe topraktan ürün almayı hasatı nadası bilmez bir pazarda onu tuzla yağla değiştirmeyi kavrayamaz. Topraktan bir şey almak onun ürünlerini yaşamak dışında satmak için ticaret için para ya da mal için ihtiyacından fazla toplamak an basitinden bu aziz ve kutsal toprağa karşı yapılmış bir saygısızlıktır toprağa öyle saygılıdır ki topraktan bir parça toprak alıp gereksiz yere rüzgârda savurmak bile abestir ve toprak öylesine kutsaldır ki ayinlerde otacının tedavi seremonilerinde savaş danslarında hep o kullanılır o sebeple topraktan alınması gerekli ve yeterli olan sadece gerektiğı kadarını hayatta kalmasını sağlayacak olanı almaktır fazlasını alacak ne fikri ne de fazlasını saklayacak bir deposu mevcut değildir alabileceğinin sınırını atının ya da devesinin heybesinin büyüklüğü belirler.

— Göçebe bir toplum dünyayı ve hayatı birbirinden ayırır, dünya güzeldir belki ama hayat zordur. Hayatı zor yapan dünyada yaşayan diğerk hayatlardır. Bu çok defa diğerk insanları (yabancıyı) ifade eder. Hemen her toplum dünyayı kendisi ve diğerkleri olarak ilkiye ayırma eğilimindedir. Yunanlılar Barbar, Araplar Acem derken belli somut bir ırkı bir devletin üyelerini kastetmezler bilakis bununla kasıt kendilerinden olmayan herkeştir. Barbar Yunanlı için Helen olmayan, Acem Arap için Arap olmayan herkeştir.

Bu ayırım zaruridir. Zira toplumların birbirleri ile entegre olmalarını sağlayan sosyal münasebetler bu dönemlerde gelişmemiş olduğundan diğerk toplulukları derinlemesine tanıyıp tafsilatlı bir ayırım yapmak mümkün olmaz detaylara inmek ve net bir tasnif yapmak yerine kaba bir ayırımı tercih etmek en azından daha kolay daha faydalıdır.

Göçebe toplumun üyeleri kendilerinin ve dolayısı ile kabilelerinin hayatta kalmasına odaklanmış anlayışları nedeniyle yabancıyı düşman olarak potansiyel bir tehlike olarak anlamak durumundadır. Çok defa yolu kabilenin bölgesine düşen yabancı bu sebepten öldürülür .

Diğerk insanlarla ve toplumlarla entegre olmama savaşında galip gelen kabile taassubu yüceltir. Atalar kültü kabile bireyinin tüm müşkülünü çözecek kodları bünyesinde barındırır kurallar töre adlı yazılı olmayan bir zihni külliyatta muhafaza edilir ve problemler zuhur ettikçe çözüm için bu külliyata başvurulur. Ne var ki hangi probleme hangi çözümün tatbik edileceğini kabilenin her bireyinin bilmesi mümkün değildir. Bu işi yapmaya en layık ve bu işe doğal olarak muktedir olan büyük şeftir.

Burada bahsettiğimiz yazılı olmayan kurallar manzumesidir ve bu manzume aslında kabilenin irfanında gizli iken şefin ağzında hayat bulur. Ancak yazılı olmayan bütün kuralların müşterek kaderi süreç içerisinde tahrif edilmeleridir. Bu tabi ki kurallar manzumesinin içinde yer alan bütün kurallara sirayet etmeyebilir. Fakat daha tali ve daha önemsiz görünen kurallar er ya da geç tahrife uğrayacaktır. Bu dejenerasyon kuralları kılıktan kılığa sokar çünkü insan elinin değdiği her şeyi güzelleştiren bir varlık değildir.

Eski Türklerde han Gök Tengri'nin iradesinin bir yansıması ve onun kudretinin dünyadaki uzantısıdır. Han'a itaat de bu bakımdan zaruridir. Bu zaruret bir töresel kaide olarak kabilelerin üzerinde durur ve kutsal din adamları bu zarureti topluma sürekli hatırlatır. Esasen han hükümdar şef adı ne olursa olsun bir lidere itaat fikri ilkel kabileler bakımından bir tabudur.

Sigmund Freud'a göre ilkel kavimlerin şefleri, kralları ve rahipleri karşısındaki tavırları birbirine karşıt olmaktan çok birbirini tamamlayan iki ilke

tarafından belirlenir. Onlardan korunmak ve onları korumak gerekir. Bu iki amaç , bir sürü tabu emirleri ile elde edilir.Efendiler... Gizemli ve tehlikeli bir sihirli güç taşırlar ve bu güç, Korunmayan herkesi öldürür, yok eder. Bunun için tehlikeli kutsal kişiyle doğrudan ya da dolaylı her türlü temastan kaçınılır. Bu temastan kaçınmanın imkânsız olduğu durumlar için de korkulan sonuçları önlemeye yönelik seremoniler icat edilmiştir. Örneğin; Doğu Afrikalı Numa'lar rahip krallarının evine girdikleri zaman öleceklerine, ama eğer girerken sol omuzlarını açıp kralın dokunmalarını sağlarsa bu tehlikeden kurtulabileceklerine inanırlar.¹¹ Freud'a göre lideri koruma zorunluluğu uyruklarının hayatında onun çok önemli bir rol oynamasından doğar. Sözün tam anlamıyla, dünyanın gidişini yöneten onun kişiliğidir. Yalnız toprağın meyvelerini kışkırtan yağmur ve güneş ışığı için değil, fakat gemileri kıyılara getiren rüzgar ve insanların üzerine ayaklarını bastıkları toprak için de halkı ona minnettar olmalıdır.¹² İlkel insanın kralına olan tavrının karakteristiği genel anlamıyla nevrozda çok sık rastlanan ve adına "*perseküsyon manisi*" denen hastalıkta kendini özellikle belli eden bir süreci hatırlatır. Bu karakteristik, belli bir kişinin öneminin aşırı derecede büyütülmesinden ona inanılmaz derecede sınırsız bir güç atfedilmesinden ibarettir. Hasta böylelikle başına gelen her üzücü ve nahoş şeyin sorumluluğunu o kişiye yüklemek için kendisine haklı bir neden bulmuş olur. Nitekim ilkel insanlar da krallarına yağmur yağdırmak ya da durdurmak, güneşin parlaklığını rüzgarın yönünü ayarlamak vb. gücünü attettikten sonra doğa onların verimli bir av ya da iyi bir hasat bekleyişlerini boşa çıkardı diye onu devirdikleri ya da öldürdükler zaman başka türlü hareket etmiş olmazlar.¹³

Her ne kadar lidere bu türden bir itaat söz konusu ise de itaati sağlayan iktidar bağlamında kabilelerin egemenlik altına alınması her zaman zor bir iştir. Kabile öncelikle özgürlüğe inanır ve dünya yerleşiklerin anlayışından farklı olarak yorumlanır fakat egemenlik altına alınan toplulukların bir arada tutulmasını sağlamak daha da güçtür lider karizması bir dereceye kadar önemli olabilirse de bu toplumları egemenlik altında tutabilmenin ilk iki şartı onlara gıda ve güvenlik temin edebilmektir zira kabilenin müşterek belleğindeki '*hayatta kalmaya mecburum*' kodu daima canlıdır.

Gıda temini ya da güvenlik ihtiyacını karşılamak da sanıldığı kadar kolay olmasa gerektir. Öncelikle orta asyanın büyük steplerinde esasen otlaticı göçebe

11 Sigmund Freud , Totem ve Tabu , Çev: K.Sahir Sel , 3. Bası , İstanbul , Sosyal Yayınları , Kasım 2002 , Sayfa 64 ve devamı

12 a.g.e. , s.67

13 a.g.e. , s 75

—
olarak yaşayan (ancak avcılık ve toplayıcılık da yapabilen) Türk kabilelerin ihtiyaç duydukları en önemli Şey hayvanlarını otlayabilecekleri meralardır ve orta Asya'da hayvanları otlatmaya elveriŐli sınırları belirlenmiŐ yaylak ve kıŐlaklar mevcuttur bunların bir kısmını kullananlardan da (bu topraklar esasen Han a ait olduğundan) kira alınır.¹⁴ Fakat kuraklık ve don tehlikesi gıda temininin önündeki en ciddi engellerdir bu bakımdan tarihte Çin'e yapılan akınlar gıda teminini amaçlar.

Kaynakların söylediği kadarıyla hayvancılıkla geçinen çadır göebesi Türk kabilelerin kurduğu Türk devletlerinde ekonomik yaşam savaş ganimetleri ile desteklenmekteydi. Bu sebeple hakimiyet altında tutulan kabilelerin gıda ihtiyacının özölmemesinin ilk olumsuz sonucu kabilelerin isyanıdır ve Türk devletlerinde bu sorun sıklıkla görülür. Verimli ve geniş toprakları ile neredeyse her türlü tarım ürününü . yetiŐtiren Çin bu bölge göçebe toplumları bakımından elveriŐli bir avdır.Orta Asya göçebe toplumlarının üyeleri bozkırda devam eden sürekle avları ile iyi birer savaşçı haline geldiklerinden Çin topraklarına yapılacak bir baskının baŐarı Őansı da yüksektir.

Tarih boyu orta Asya'da yerleşik düzene geçmede baŐarısız olmuş geçtiğinde farklı millet ve kültürleri bünyesine alamadığında tarih sahnesinde medeniyet kurma bakımından önemsiz bir öğe olarak yer almıŐ orta asya göçebe toplumunun, hayatı tehlikeye düŐtüėünde yaşamak için varlıklı ve büyük bir devlete yaptığı baskın ve *ganimet toplama eğilimi* tehlikeli bir kod olarak torunlarının beynine kodlanmıŐtır.

Ataların bu faaliyeti torunları tarafından yaşamak için yapılmış zaruri bir hareket olarak algılansa da bu işin mağduru Çinliler cephesinde yorum bütünüyle farklıdır.Bu yoruma göre Çin öncelikle devlet geleneği olan sistemli bir bütündür.Verimli toprakları ve devlet sistematiği ve kabilelere nispetle üstün bir sosyal yaŐamı mevcuttur.Yerleşik bir toplum olarak ekonomik yapısı kabile toplumlarınıninkine nispeten karmaŐık ve özelliklıdir.Bunun yanında sanat edebiyat ve bilim geliŐmiŐtir.Böyle bir topluma askeri alanda görecek olarak iyi ancak diğer hususlarda oldukça geri durumda bulunan ve bir devletten çok, yeterince organize olamamıŐ bir kabiller federasyonunu andıran bir gücün, yaptığı baskın yağma ve zulüm olarak anlaşılır.

Meselenin hangi toplum açısından nasıl okunduğu, da tarihsel gerçeğin ne olduğu da çok önemli değildir zira bizi ilgilendiren esas tespit zihinsel kodlardır. Burada söz konusu olan Çin içerisine yapılan baskın eylemleri objektif okuyucu açısından Türklerin bir güvenlik hareketi ve hayatta kalma metodu olarak görünürken Çinlilerin emeklerinin ve düzeninin talan edilmesi olarak da anlaşılabilir

14 Bu uygulama Selçuklu ve Osmanlı İmparatorluklarında da mevcuttur.

basitçe atalarımızın yaptığı şey *hayatta kalmak için çalmaktır*. Askeri taktik strateji bakımından güçlü olmak çalmayı kolaylaştırırsa da bu ahlaki açıdan onaylanamaz ama meseleyi bu kadar acımasızca ele almak o konjonktürü ıskalamak anlamına da gelir.

Kuraklık ya da don sebebiyle hayatta kalmasını nerdeyse imkansız kabileler yiyecekleri ihtiyacından fazla üreten üstelik bunları kör gözüm parmağına dercesine üst üste istifleyen nekes ve bencil bir topluma(!), bunu fazlasıyla hak eden bir topluma, saldırmakta bir anlamda hakkını almaktadır. Üstelik ve ihtimalen bu tok toprak ağaları herkesin ortak malı toprağı adeta yağmalamakta ve üyeleri yavaş yavaş ölen kabilenin bir avuç insanına ihtiyacından fazlası olarak istif ettiği deposunda öylece tuttuğu yiyeceği çok görmektedir. Toprakta anlamamak da toprağın verimsiz olması da kabilenin suçu değilse, düzenbaz ve sömürücü bir adamdan yalnızca hayatta kalmak için ihtiyacı kadarını, güzellikle vermiyorsa zorla, almak yanlış değildir. Bu bir zihinsel koddur ve bugün hala canlı olarak –maalesef- belleklerimizdedir. Ama bu defa bu hayatta kalmak için değil statü için servet için güç için yapılmaktadır. Atalar ne kadar mazursa evlatlar o kadar sorumludur.

Kabilenin bir başka önceliği olarak *güvenlik probleminin* de zihinsel bir kodu barındırdığını belirtmek gerekir. Göçebe toplum her an tehlikeli bir düşmanla karşılaşma olasılığı ile yüzyüzedir. Bu çok defa vahşi bir hayvan ya da düşman bir kabiledir. esasen düşman kabile içi doldurulması gereken bir kavramdır kabilenin üyesi bakımından bütün insanlar yabancıdır ve yabancılık düşmanlığı çağırıştır. Yerleşik toplum bu tür sıkıntıları pek yaşamaz. Sosyal yaşam kişiyi sosyalleştirdikçe ve sosyal yaşam kişinin diğerleri ile ilişkiye girmesini zaruri kıldıkça insanlar birbirlerini tanımaya birbirileri hakkında olumsuz önyargılardan kurtulmaya başlayacaktır şehirde yapılan alışveriş kurulan pazarlar tertiplenen eğlenceler site devletlerinin sık sık uyguladıkları halk oylamaları insanların tanışıp kaynaşmasına vesile olan etkinliklerdir oysa kabilenin üyesi bunlardan yoksun olduğundan giderek dünyayı paylaştığı diğer insanlar potansiyel bir düşman halini alır.

Bu zihinsel kodun bizi yakın zamana kadar *Türk'ün Türk'ten başka dostunun olmadığı* paranoyası ile oyaladığını herhalde belirtmeye gerek yok. Devletin en üst kademelerinin bile paylaştığı bu anlayış devletlerarası ilişkilerde ebedi dostluk ya da düşmanlık olmadığı, meselenin devletin menfaatlerinin neyi icap ettirdiği ile ilgili olduğu gibi en basit uluslar arası siyaset kuralını bile ıskalamamıza neden olmuş, dünyanın nasıl da Türk'ün karşısında tek yumruk olduğuna dair hikâyeler anlatılmıştır.

— Göçebe toplumların misafirperver olmaları garipsenebilir potansiyel olarak insanlara düşmanca yaklaşımında bulunma eğilimde olan bir göçebenin nasıl olup da misafirperver olduğu paradoksaldır. Ancak buradaki hürmet anlayışı herhangi bir insana değil misafire yöneliktir bir kabilenin bir başkasını misafir olarak kabul edebilmesi iki ihtimale dayanır. Öncelikle misafir, öldürülmeyip ikram görüyorsa ihtimalen bizim kabilenin saldırmazlık anlaşması yaptığı bir başka kabilesinin üyesidir. Böyle bir anlaşma her halükarda önemlidir çünkü kabilleri adına anlaşma yapan büyük şeflerin sözü senettir ve ahde vefa şerefe referans yapar verilen sözün çiğnenmesi anlaşmalara sadık kalınmaması erkeğe değil hatta şerefsizcedir. Şehirliler bu tür anlaşmaları kağıt üzerinde yapabilir ama göçebe toplum yazılarla uğraşmaz hatta söze güvenmediğini yazı ile ortaya koyan basit şehirlilerin ellerinde gezdirdikleri bir kağıt parçası içeriği ne olursa olsun şerefli bir insanın sözü karşısında çok değersizdir bu anlaşmayı bir çırpıda yırtıp atmak manasız bir paçavraya çevirmek her zaman mümkünken verilen bir sözü bir kalemde çiğneyivermek gerçekten yürek ister işte bu yüzden verilen sözler tutulmalı söz senet olmalıdır. Sözün *senet oluşu* bir başka zihinsel koddur.

Bu bize aslında yazılı hukuk kurallarının ve kentli sosyal hayatın gerisinde kalışımız hakkında fikir verir. Akitler şifahi beyanlarla tesis edilip yazıya geçirilmiş hukuk kuralları olmayınca hakkın hukukun ne bir konudaki düzenlemenin ne olduğunu, somut bir meseleye tatbik edilecek hukuk kuralının ne olduğunun cevabını ancak kabilenin töresi verebilir. Bu pek tabidir ki kabilenin önde gelenlerine farklı sıradanlarına farklı tatbik edilecek bir kuraldır. Bugün hala izlerini takip ettiğimiz *adamına göre muamele* kavramı aslında yazılı hukuka geçişteki gecikmenin sonuçlarından biridir. Bu aynı zamanda ilkelere değil şahısların önemsenmesine, kuralların bilinmemesi halinde ise uygulanmaktan çekinilmesinin sebebiyle de alakalıdır. Sistemin bireylerin üzerinde olduğu fikrine yabancı oluşumuz insanları idare etmek nabza göre şerbet vermek gibi klişelere kapı açmaktadır

Gene misafirimize dönecek olursak bu yabancı misafir; ya da ihtimalen uçsuz bucaksız bozkırda yolunu kaybetmiş yalnız bir adamdır. İkinci ihtimalde yalnız adamdan korkmayı gerektirecek bir durum söz konusu değildir çünkü koca bozkırda tek bir adam hiçbir anlam ifade etmez buralarda anlamlı olan tek şey kalabalık bir kabiledir ve kabile kendisinin kabile olmaksızın da var olduğunu idrak etmiş bireyselleşmiş insanlardan oluşmaz Kabile yalnızca onu ayakta tutmakla ödevli madden hayatta manen cansız insanlardan müteşekkildir. Öyleyse yalnız adam ciddiye alınmak ve insan gibi muamele görmek istiyorsa önce hangi kableden olduğunu ifşa etmelidir bu kurguda insanı muhatapları açısından varlık planına

çıkaran ve onun diğerleri tarafından algılanmasını sağlayan faktör aidiyetidir. *Bir gruba ait olmanın zaruri olduğuna dair inanç* bir başka zihinsel koddur. Bu aidiyet fikri özellikle önemlidir çünkü ait olma ihtiyacı kabilenin bir üyesinin neden diğerlerini ne pahasına olursa olsun müdafaa ettiğini de anlatabilir. Bu zihinsel kod öylesine iyi korunup taşınmıştır ki bugün sık sık duyduğumuz *Türkiye seninle gurur duyuyor* nidalarının asıl kaynağıdır aslında. Çok defa toplum nazarında hiçbir kıymeti harbiyesi olmayan toplum suçlularıyla Türkiye'nin gurur duyduğuna şahit olduk. Kamu vicdanına göre suçlu değilse bile kusurlu sayılan bu adamı koruyup yücelten de kim? Türkiye mi? Hayır.Kabile.

Yukarıda bahsettiğimiz kabilenin mensuplarının aynı zamanda kabilenin ortak şuuraltını ve doğal reflekslerini simgeleyen en temel niteliklerinden birisi korumacı içgüdüdür. Bu manevi anlamda alışkanlıklara, maddi anlamda kabile mensuplarına yönelir. Kendi içinde örgütlü bu yapının tüm bireyleri grubun diğer üyesini açık veya gizli her türlü tehliken korumak zorundadır. Bu korumacılık kabilenin kutsalı olup bireyin şerefine referans yapar.

Korumacı iç güdü, yüzyıllar boyu göçebe bir toplum olarak var olmuş Türk toplumunda da mevcuttur. Anadolu'nun yer yerinden İstanbul'a yüzyıllar önce atalarının yaptığı göç yolculuğu mantalitesi ile göçen irili ufaklı toplulukların bütün bireyleri sahip oldukları alışkanlıkları değiştirmemek üzere aslında yüzyıllar öncesinde kodlandıklarından bir taraftan kendi kabilesinden olmayı öteleyici bir taraftan kendisinden olanı –ne pahasına olursa olsun – koruyucudur. Bu grupların örgütlenme meselesinde aklına gelen ilk kurgu örgütlenmenin aslında ve yalnızca kendisinden olanlar arasında olabileceği kabulüne dayanır. Ne kabile ne de herhangi bir üyesi, bütüne asla entegre olmaz. Bu hem kabileye sırt çevirme sebebiyle onursuzluktur, hem de diğer kabile üyelerinin sağladığı koruma imkânını kaybetmektir.

Kabilenin üyesini korumak ahlaki bakımdan ancak bir ihtimalde doğru kabul edilebilir: Kabile üyesinin haklı olması. Aksi halde ortaya konan tavır ahlaki bir değere dahil olmayıp niteliği zulümde birleşmektir. Türk toplumunda bugün kısaca *hemşericilik* olarak ifade edilebilen bu yapı sarsılmaz bir bütün olarak mevcut olmakla kalmayıp aynı zamanda toplumsal tavırda belirleyici en temel parametredir.

Böyle bir yapıda neyin ahlaki olup olmadığı sorusu evrensel ahlak kurallarına değil kabilenin belleğine yöneltilir. Kabilenin ahlaki(!) ya da değil her kuralı kutsalının sarp kayalıkları ile çevrildiğinden ulaşılmaz ve tartışılmazdır. Kural hakkında sahip olunan nihai bilgi nereden kaynaklanıp neye hizmet ettiği değil kural olduğudur. Bu haliyle kural kendine yönelir ve kendine döner oysa yaşaması ve fonksiyonel olması için her kuralın dışı (bireye, topluma, toplumsal meseleye)

–
yönelmesi gerekir. Zira kural her zaman onu ihdas eden muhatabı için mevcut olup hiçbir zaman kendi kendisi için mevcut değildir. Bu bakımdan kabilenin kapalı bir devreyi andıran bütün normları etkisiz ve işlevsizdir.

Klasik bir göçebe toplumdaki bu aidiyet baskısı üyenin ait olduğu kabileyi ve diğer üyeleri unutmamasını deyimler. Bu da içlerinden herhangi birine ihtiyaç duyduğunda yardıma koşmayı muciptir. Yardım elini uzatmama kadar ait olunan kabileyi unutmak ta aynı müeyyideyi gerektirir. Onursuzlukla itham. Türk toplumunda kabaca *aslımı inkar* olarak deyimlenen bu ağır müeyyide sebebiyle göçülen yeni toprak her ne kadar uzun yıllar o topraklarda yaşıyor ve bu sayede hayatta kalıyor olsa da göçebe için her zaman yaban el konumundadır. İşte bu yaban ellerde kendisinden olanı aramaya matuf ve aslımı unutmadığına işaretle olarak sorulan en klasik soru muhataba yöneltilen ‘nerelisin ’ sorusudur. Bu soru karşısında ufak bir bocalama ya da geldiği yeri unuttuğu düşündürecek bir işaretle yukarıdaki müeyyideyi yanında taşır. Kabilenin üyesi bu müeyyide ile bırakın mücadele etmeyi, yüzleşmeyi dahi istemez. Yaban elde hayat tek başına göğüslenemeyecek kadar zordur. Yüzyıllardan öncesinde göç yollarında ve/veya geçici yerleşim alanlarında mevcut vahşî hayvan, düşman kabile, soğuk hava, salgın hastalıklar gibi kabileyi birlikte harekete mecbur eden tehlikeler bugün yalnızca nitelik değiştirmiş olup hala mevcuttur.

İşte kendi yerel ahlaki yasalarını kendi kabilesinin irfanından türeten küçük topluluk genel evrensel yasalardan habersiz yaşadığı ama daha trajik olarak bu kurguyu parlatıp yücelttiğinde, yalnızca neyin doğru ve neyin ahlaki olduğunun değil bizzat ahlakın ne olduğunun tespiti mümkün bulunmamaktadır.

Kendi kültürümüz içinde hatırladığımız bir olayı ele alalım.7. yy Mekke site devletinde peygamber olduğunu ilan ettiğinde Hz. Muhammed’i kendi kabilesinin bir kısım üyesi, ilk anda ona inanmamakla beraber, işte bu sebeple müdafaa etmiş olmalı. Sitenin dinini alaşağı etmekle itham edilen peygamberin canına kastedilmesinin nedeni de yine bütün kabilelerin alışkanlıklarını bozmaya yönelik eylemi olmalı. Kabaca babayı oğla düşman etmekle suçlanan peygamber hiç kimsenin canına kastetmemiş olmasına rağmen aslında yalnızca büyük bir kabileden ibaret site tarafından siteden olmadığı için değil, kutsala ihanet ettiği için izole edildi. İhtimalen masum bir cana kıymama konusunda ahlaki bir kurala sahip olmamakla beraber yalnızca bunun olası olumsuz sonuçları nedeniyle (öldürülenin mensup olduğu kabilenin intikam alma isteği) bir kabile suçsuz birini öldürmekten çekenebilir. Burada kural ahlaki değil mantikidir. Ama buna rağmen eğer öldürülmesi gerektiği düşünölen kişi en tepedeki kuralı, alışkanlıkları koruma mecburiyetini, yani geleneğin manevi öğesini, ihlal ettiğinde masum cana kıymama

kuralı işlevsiz hale getirilebilir. Burada mevcut iki kuraldan hangisinin diğerine tercih edileceği sorusunun cevabı bugünün orta zekalı bir insanı bakımından bile tartışılmayacak kadar nettir. Cana kıymama gibi evrensel bir ahlaki kuralın alışkanlıkları bozma cezalandırma töresine üstünlüğü tartışılmaz. Ancak tarihsel süreçte geriye gidildiğinde, hiçbir şart altında kabile mensuplarına empoze edilemez. Çünkü tekrar etmek gerekirse kabilenin kendi kuralları mevcuttur ve genel kurallar kabileyi ilgilendirmez.

Tekrar bugüne dönecek olursak bu coğrafyada toplumsal manada sorun ahlaksızlık değil yeknesak ahlak kurallarının mevcut olmayışıdır. Kendinden olanın her davranışını onaylayıcı ve kendinden olmayana öteleyici bu tavır toplumsal eylemde harmoniyi engeller. İster yasal ister moral anlamda suç işlemiş bir bireyi yalnızca hemşerisi olduğu için kollayıp yücelten biri bakımından evrensel ahlaki kuralların varlığı koca bir safsatadan ibarettir. X şehrinin Y ilçesinin Z köyü yardımlaşma ve dayanışma derneği üyelerinin ne konuda yardımlaşıp dayanaşacağı ve bu derneğin üyelerinin doğal mensubu olduğu büyük parçaya ne gibi faydalar sağlayacağı sorusu komik görünebilir. Ancak toplumsal yaşamda sergilediği zulüm nedeniyle haksız olduğu halde aslını inkar etmeyerek geldiği yeri unutmamış diğer hemşerilerini arayıp bulan ve kabile kültürü sebebiyle korunması mecburi olan bireyin eylemi artık trajik görünecektir. Zira failin müdafaa ediliyor olması eylemin kendisi kadar ahlak dışıdır.

Ahlaki kuralların törelere kurban edildiği bir coğrafyada, özü ahlaki tavırdan ibaret yaşantının filizlenmemesinin nedeni de toplumsal garabetin kaynağı da budur. Kabile kimliğini yüreğinde taşıyan evrensel kurallardan bi haber hemşerilerin toplumda açtığı ve sürekli genişlettiği gedik ahlakın nefesini keser. Oysa ahlaki olmayan hiçbir şey alkışlanamaz Ahlaki düşünce ayakları üzerine dikilmedikçe toplumsal dönüşüm sağlanamaz. Temel sorun, küçük kabilelerden ibaret toplumun alışkanlıklarını bozduğunu düşündüğü için ahlak yasalarının canına kastetmesidir. Ahlak bu haliyle kabilenin mekânına uğramış yalnız bir adamdır. Öldürülmediyse en iyi ihtimalle yok sayılıp dışlanır.

Temel ahlak yasalarının hayatta kalamadığı bir coğrafyada her kabile kendi yerel ahlak yasaları uyarınca kendi iyisini kollayıp kendi kötüsünden men eder. Bu sebeple bu toplumda bu yüzden ‘‘ *Türkiye* (aslında Kabile kastediliyor) *seninle gurur duyuyor* ‘‘ sesleri yükselir.

Diğer yandan aidiyet fikrinin şehirlinin aidiyetinden biraz farklıdır şehirli basitçe bir şehirdendir ama şehrin bir ruhu o kişinin kendisinden olduğunu ifade edecek bir zihni yoktur şehir cansızdır ama kabilenin bir ruhu vardır ve canlıdır bu sebeple kabilesi o adamın kendisinden olduğuna tanıklık edebilir. Öyle ise hangi

–
şehirden olduğunu söylemek kişiye ne kimlik ne itibar kazandıramazken kabilesi bunu yapabilir işte esas zihinsel kod da budur cansız bir şehre değil sosyal manada canlı bir bünyeye ait olmak.

Bir göçebe şehirde yaşayamaz, şehrin kozmopolit yapısı onu benliğinden sıyrır. Onu var eden tek şey kabiledir ve var olmaya layık olan da odur eğer bir şekilde şehirlerde yaşamaya mecbur bırakılmışsa bile o her zaman kabilesini kendisini var eden bünyeyi hatırında tutmalıdır ne olduğunu ve nereden geldiğini izah eden o yapı canlı bir imaj olarak bellektedir ve asla unutulmamalıdır eski Türklerde hakimiyet altına alınıp yerleşik düzende yaşamaya mecbur edilen bütün kabileler aynı özlemi içlerinde yaşatmıştır sıklıkla baş gösteren başkaldırılar ve isyanlar bu özlemin pratik görünümüdür ait olunan yere dönmek ya da –bu mümkün değilse – *yaşanan çevreyi ait olunan yer haline döndürmek (transformasyon özlemi)* bir başka zihinsel koddur.

Bunun bugünkü pratik tezahürü biz göçebelerin büyük şehirlere adapte oalamışımızdır. Hemen herkes köyünü çayırı çimeni yanı başındaki pınarı özler. Herkes hayallerinde bunlardan bahseder özlenen pastoral hayatı yaşayabilmek için mega kent köye dönüştürülür. Hafta sonu çayır çimende su kenarında piknik yapan tıpkı köyünde olduğu gibi pastoral hayatı tecrübe ediyordur. Alabildiğine özgürlüğün olduğu kuralların ve yetkililerin olmadığı bir hayatı. Bugünün büyük şehirlerinin köye dönüştürülmesi bilinci bir atılım(!) ve dönüşüm (!) planıdır aslında.

Göçebe bir toplumda birey önemsiz ise bireyselleşme de olanaksızdır. Kabilenin bir üyesi ile empatik bir ilişki kurduğumuzu varsayalım. Bu bireyin yaşama dair düşünceleri üç aşağı beş yukarı şöyle şekillenmektedir.”...*Bugün burada bu topraklarda yaşıyoruz, dünya güzel ancak hayat zor, düşman bir kabilenin saldırısına uğramadan ya da vahşi hayvanlarca öldürülmeden önce hayatta kalmamız için hayvanlarımızı otlatacak bir yer bulmalıyız. Şef bize nereye gideceğimize ilişkin olarak gerekeni söyleyecektir. Gideceğimiz yere bizden önce gitmiş ve şimdi hayvanlarını otlatan bir kabile olması muhtemel, savaşmak gerekebilir, ama kabilem güçlü, yine de göç yolunda tetikte olmak gerekecek, atları yeterince dinlendirmeli ...*”

Buradaki ifade 1.coğul kişi ağzından aktarılmaktadır zira kabile üyesi kendisinin kabileyi değil kabilenin kendisini var ettiğine inanır. Varlığını bütünüyle kabileye borçlu biri için kabile msitik bir varlık imajını kazanır. Bireylerinin dışındada da kendi öz benliği olan bir imajdır bu. O kutsal varlığın mistik benliğini tehlikeye düşürecek hatta onu yaralayacak her hareket kabile tarafından yine esrarenğiz bir şekilde cezalandırılabilir. Kabileye ruhunu veren Atalar bir yerlerde adamımızı izlemekte ve hareketlerini kontrol etmektedir. Atalara tapınma ritüelleri

sıklıkla bu biçimde ortaya çıkar. Atalara tapınılan kültürlerde yaşayanlar ile ölümler belli bir toplum içinde birbirleriyle bağlantısı olan iki grup kadar ilişki içerisinde. Çünkü ölüm kişiyi bağlı olduğu toplumsal birimden (aile,boy,aşiret,köy,ulus) ayırmaz.Bazı toplumlarda ölümler şefkatle ilişki kurulabilecek kadar birer aile bireyi birer dost olarak görünebilir.Yaşayanlara bir çok yönden yardımcı olmaları için ata ruhlarına başvurulur.Soyun devamını sağlamak hastalıkları ve belaları uzaklaştırmak ya da önlemek iyi ürün alınmasını gözetmek bunlar arasındadır Ata ruhundan istenemeyecek ya da onun baş edemeyeceği hiçbir şey yoktur.¹⁵

Kabilenin kutsal ve onu oluşturan bireylerden bağımsız olarak özbenliği olduğu düşüncesi bir başka zihinsel kod taşır Bu kod aynı zamanda kabilenin oluşumunda bireyin tek başına herhangi bir öneminin olmadığı önemli olanın kabilenin mevcudiyeti olduğu dahası kabilenin birey için değil bireyin kabile için var olduğu düşüncesi ile desteklenmektedir ki bu destekleyici düşüncede başlı başına başka bir zihinsel koddur.

Bugünkü devlet vatandaş algısına kaynaklık eden kabilenin bireylerinden bağımsız olarak kutsal olduğu ve öz benliği olduğu düşüncesi temelde vatandaşın devleti kendisinden bağımsız ve korunması gereken bir yapı olarak algılamasına neden olur. Bu esasen tarih boyu Türk milleti bakımından böyle olmuştur.Han-halk,Sultan-tebaa padişah-kul ayrışması nedeniyle birey hep devletin emrine amade ve devlet için var olduğunu farz etmiş bireyin devlet karşısındaki pozisyonu ve en temel hakları üzerine fazlaca değerlendirme yapılmamıştır.An itibari ile durum görece tatmin edici olsa da henüz tam manasıyla devletin vatandaş için var olduğu esasen onun bireyler tarafından ve bireyler için kurulmuş bir üst yapı olduğu fikir tesis edilememiş yani sivilleşilememiştir.

Yukarıdaki empati denemesi bize bir başka konuda daha fikir verebilir. Kabilenin üyesi göç yollarının ya da nereye göç edileceğinin büyük şef tarafından bilindiğini ve gereken talimatların onun tarafından verileceğini farz etmektedir. Bu bir yönüyle emirlere itaati çağırıştır bir yönüyle de güvenlik fikri sağlar. Fakat bunlar kadar önemli olan bir başka yön ise *şüphe etmeme* düşüncesi üzerine kurgulanan bir anlayıştır.

Kabilenin her üyesi karar verme mecburiyetinde olmadığından risk almak zorunda değilse artık verilen kararın sıhhatinden de şüphe etmemelidir zira bir otorite (şef) onun yerine bir karar vermiş ve bunu tecrübeleri ışığında yapmıştır. öyle ise yeteri kadar bilge olduğunu kabul ettiği şefin talimatları şüphe götürmez unutulmamalıdır ki şüphe sahibinin hayatına mal olabilir öte yandan kabile zaten

15 AnaBritannica C.2 s.484 md.Atalar Ruhü

alışkanlıklarına sıkı sıkı bağlı aynı yol ve yöntemleri izleyen bir yapıdır ve farklılaşma oluşmaz.

Şüphe etmeme alışkanlığı önceleri basit ihtiyaçların giderilmesinde söz konusu iken giderek bir hal bir tavır halini alacaktır. Kabilenin her üyesi genel olarak ne hayattan ne de dünyadan şüphe etmemeye başlar. Bu anlayış giderek dünyayı ve *hayatı bir veri olarak anlamaya götürür* şehirlinin düşüncesi daha farklıdır oysa, şehirli etrafında gördüğü olayları anlama yorumlama çabası içerisinde olabilir dünya bir veri olarak algılanmaz daha çok çözümlenmesi gereken sorunlar yumağı gibi düşünülür. Belki de şehirli rahat şehrinde hayat mücadelesini bir kabile üyesi kadar çetin yaşamadığı için düşünmeye ve şüphe etmeye fırsat bulur ve şehirlinin ve göçebenin öncelikleri farklılık arz eder. Göçebenin en birinci sorunu hayatta kalmak sonra da güvenli bir barınak iken bunları zaten edinmiş bir şehirli artık düşüncesini başka sorunları çözmeye yoğunlaştırabilir. Bu Maslow'un kuramının pratik bir izahıdır aslında. Maslow'a göre insandaki gereksinimler hiyerarşik bir sıra izler. Bunlar temel fizyolojik gereksinimlerden başlayıp sevgi saygınlık ve en ileri aşamada kendini gerçekleştirmeye kadar uzanır. Her gereksinim karşılandıkça hiyerarşinin bir üst basamağındaki gereksinim, bilinci etkisini altına alır. Dolayısı ile *kişi yiyecek barınak ve can güvenliğinden yoksunsa daha yüksek daha yüksek gereksinimler üzerine yoğunlaşamaz.*

Bu şüphe etmeme aslında düşünmemedir. Şehirlerde dünyanın en olmadık problemlerine kafa yoran filozoflar sabahtan akşama insan ne doğa ne hayat ne ? gibi problemlere kafa yorarken bizim kabile yalnızca nasıl hayatta kalabileceğine kafa yorduğundan göçebe toplumlar yüksek bir kültürel yaşam ve sosyal yapı oluşturamaz. İbn Haldun haklı ise hiçbir toplum yerleşik düzene geçmeden medeniyet kuramaz. Düşünmeme ve şüphe etmeme ile kurgulanan hayat ve sosyal yaşam kültürel zenginlikten elbette yoksun olacaktır. İnsanoğlunun tarihsel serüveni insan merakının nelere sebep olduğunu anlatır. Her keşif bir meraktan merak da ihtiyaçtan kaynaklanır. İnsanın bu dünyadaki bilinmezleri araştıran yönü medeniyeti ortaya çıkaran en önemli faktör olmalı. Her toplum yaşadığı coğrafyanın ve oluşturduğu kültürün etkisi ile araştırma işine koyulur çünkü bunlar aslında ihtiyaçları belirleyen faktörlerdir. Deniz ülkesi Fenike de gemiciliğın ticaret yolları üzerinde Lidyada ticaretin gelişmiş olması hemen akla gelen örneklerdir.

Yerleşik bir toplumun ilkel atalarında merak olarak ortaya çıkan bu olgu birleştirilen ve eklenen yeni bilgilerle giderek sistemli bir hal ve metod halini alır kendisi bir bilim olmayan felsefenin bilimin kaynağı oluşu bu yüzden garipsenemez. Sistemli düşünme ve metodik kurgu eşyanın birbiri ile ilişkisini giderek daha kolay izah edecektir ama henüz düşünme faaliyeti yaşam mücadelesi ile sınırlı kabilenin

önce düşünmeye sonra sistemli düşünmeye sonra metot oluşturmaya kadar uzanan yolu kat etmesi pek mümkün görünmez. Bu bize bugün hala neden Türk toplumunda “düşün düşün... işin ‘ ya da ‘..kara kara düşünmek” gibi klişelerin mevcut olduğu hakkında bir fikir verdiği kadar bilimsel faaliyetin mevcut seviyesi hakkında da bilgi verir.Göçebe bir toplum pratiktir ve acil sorunlara acil ve pratik çözümler bulmak durumundadır.Tehlike her daim kapıda ise uzun uzun kafa yormaya ve kabile üyeleri ile uzun müzakerelerle vakit kaybetmeye olanak yoktur.Çin’in büyük duvarın arkasında düşmanla nasıl mücadele edileceğini düşünmeye vakti varsa da açık bozkırda çoluk çocuk göçen bir kabilenin böyle bir lüksü olamaz.Lider pratik bir çözümü hemen hayata geçirmeli üyeler emirleri uygulamalıdır.Kabile *asker toplumdur.Böyle oluşan ve böyle hareket eden bir toplumu bir sistem değil bir lider yönetir ve bir arada tutar becerikli lider öldüğünde geri de bir sistem de bulunmadığından birlik dağılır Göçebe Türk boylarının kurduğu şu kadar devletin ömrünün bir devlet için oldukça kısa sayılabilecek bir dönemde son bulması bu sebeple gayet normaldir.*

Fakat yine de bizi burada ilgilendiren ne Türk devletlerinin yıkılmasına etki eden faktörlerin tam tahlili ne de başka faktörlerin mevcut olup olmadığı değil ‘pratik olma’ ‘ sistem yönetimi yerine lider yönetimi ‘ otoriteye mutlak itaat ve ‘asker toplum ‘ kavramlarının taşıdıkları zihinsel kodlardır.

3.ZİHİNSEL KODLARA UYGUN DİNSEL KODLAR :

Atalarımızın sahip oldukları bu türden bir yaşam deneyimi bize Müslüman Türk toplumunun İslam dini ile nasıl bu kadar kolay entegre olduğunu anlattığı kadar bugün mevcut statükoya neden bu kadar sahip çıktığını da anlatır. İslam ortaya çıktığı coğrafyada ilk elde şehir devletinin liderleri etrafında toplanmış şehirliyle sert iradeli ve mutaassıp göçebelere yönelmiş bir hitaptır. Bu özellikler biz Türkler’in hayat formuyla müşterek özellikler taşıyan hayat formlarıdır. Mekke şehri ister yerleşik ister göçebe kabileler halinde örgütlenmiş bir yapıya sahiptir. Kabile üyeleri liderlerinin etrafında birleşir ve topluca hareket eder. Mekke İslam öncesi de sonrası da iktidar mücadelelerinin kabile ayaklanmasının ve taassubun merkezi olmuştur. Bu yönüyle İslam Tarihi iktidarlar mücadelesinin de tarihidir. Esasen sistemli toplumsal bir yapının muhakkak bu türlü mücadelelere sahne olduğu bir vakıa ise de, İslam dini özelinde, bu mücadelenin şekli ve sonuçları manidardır.

Evvvela ilk iki halifenin meşruiyeti geniş halk kitleleri tarafından tartışılmamış görüncü de, bu toplumsal yapının bir iktidar mücadelesine kaynaklık edeceğinin ilk işaretleri Hz peygamberin ölümü ile ortaya çıkmış ve Ebubekir döneminde Ridde olayları ilk kıvılcım olmuştur. İslam tarihçileri bu hadiseyi fiili bir isyandan çok bir

ayrışma ve tepki olarak okuyabilir, hatta fukaha bunun dinden dönme hadisesi olduğunu ifade ederek, Ebubekir'in bu gruplarla savaşından yola çıkarak dinden dönenle savaşılıp dinden dönenin öldürüleceğine dair hukuki kaideyi ihdas da edebilirler. Bunlarla savaşılmasının sebebinin devlete silahlı isyan (fitne) sebebiyle mi yoksa dinden dönme (irtidat) sebebiyle mi olduğu tartışılabilirse de iktidar bağlamında tespit edilmesi gereken Weber'in literatürü ile karizmatik otoritenin yerini alan yasal/ussal otoriteye tepkilerin hemen ortaya çıkışının nedenleri ve sonuçlarının ne olduğudur.

Weber'e göre Geleneksel otorite tarzında, emretme gücü elinde bulunduranlar genellikle bu güçlerini kanunlardan değil geleneklerden alırlar. Meşruluk, emirlerin geleneklere aykırı olmaması sayesinde sağlanabilir ¹⁶ Bu otoritenin iki tipi vardır: Patriyarkal otorite ve Patrimonyal otorite. Patriyarki, hane içinde aile reisinin, tebaası (karısı, çocukları, hizmetkarları) üzerindeki şahsi iktidarını ifade etmektedir. Patriyarkal kültüre, kişiler arası hiyerarşik bağımlılık ilişkileri hâkimdir. Patriyarkal otoritede, kadınlar fiziksel ve fikri güçsüzlükleri yüzünden erkeklere, çocuklar acizliklerinden dolayı büyüklere, hizmetkârlar da yoksun ve yoksul oldukları için efendilerine bağımlıdırlar. Gelenek ve görenek temelinde yükselen patriyarkal otoriteyi meşrulaştıran şey ise, patriyarkın hane halkının ihtiyaçlarını tatmin etmesi ve onları dıştan gelen tehditlere karşı koruma kapasitesidir. Patriyarkal otorite, baba veya en azından baba rolüne denk düşen bir toplumsal figürü zorunlu kılmaktadır. Weber , patriyarkal şefin mal varlığı arttıkça ve yeni iş bölümü zorunlu oldukça patrimonyal otoritenin ortaya çıkacağını belirtmektedir.¹⁷

Karizmatik otoritede, bu otoriteyi elinde bulunduranın kişisel niteliklerinden kaynaklanan bir meşruluk söz konusudur. Kişinin karizmatik özellikleri sayesinde (sihir, kahramanlık ya da diğer olağan üstü yetenekler) otorite ortaya çıkar. Bu otoritenin ortaya çıkmasındaki asıl neden, karizmatik önderin gerçekten olağanüstü niteliklere sahip olması değil, toplumun bu yöndeki inancıdır ¹⁸ Weber, bu üç otorite tipini, birer "ideal tip" olarak ele almaktadır. Toplumsal yaşamda gördüğümüz her iktidar aslında bu üç otoritenin bir şekilde karışımından ibarettir. Bu nedenle, günümüz çağdaş toplumlarında meşruluk sağlamış hiç bir otoriteyi yalnızca yasal-ussal bir otorite olarak ele almamak gerekmektedir. Yasal-ussal otorite de bir

16 WEBER, Max (1994), Toplumsal ve Ekonomik Örgütlenme Kuramı (Çeviren: Ö. Ozankaya). İmge, Ankara.s.224

17 Weber Max a.g.e,s.332

18 a.g.e,s.352-358

ölçüde, geleneksel ve karizmatik otorite unsurlarından yararlanarak meşruiyetini sürdürebilir.

Weber'e göre karizmatik lider olarak ortaya çıkan Hz Muhammed'in getirdiği dinsel içerikli mesaj savaşı bir tabaka tarafından kabul gördü.¹⁹ Bu saptamada karizmatik lider özelliğini alıp gerisini Weber'in şahsi fikri olarak bırakacak olursak²⁰ onun ölümü ile otorite ussal yasal otoritenin hakimiyetine girmiştir. Ebubekir'in otoritesi yasaldir zira halkın genelinin rızasına dayanır ussaldır zira halkın fikri bu işe en ehil kişinin o olduğu yönündedir. İşte bu ussal yasal otoriteye karşı Ridde olayları ile ayaklanan kesim aslında meşru iktidara karşı ayaklanmış ve zekat vermeyi reddetmişse bu henüz işin başında ortaya çıkan ayrışma ilerleyen dönemde iktidarı ele geçirenlerin üzerinde dikkatle durması gereken bir tarihsel veri olarak kalacaktır.

Ridde hadisesini körükleyen olgu temelde kabiller arası mücadeledir. İslam öncesinde siyasal üstünlüğünü kabul ettiren bir kabile diğerinden adına ata denilen bir tür vergi alırdı. Bu aynı zamanda siyasal otoriteyi kabul etmenin bir ölçüsü ve simgesiydi. Ebubekir' yönetimine ayaklanan kabileler İslam'ın zekât emri ile bu cahiliye dönemi ata vergisi arasında bir paralellik kurup zekatı merkezi otoriteye vermeyi reddettiler esasen mücadele zekatı vermemem değil zekatı merkezi yönetime vermemekle ilgiliydi. Daha peygamberin ölümüyle ortaya çıkan bu mücadele ve isyan ilerleyen dönemde iktidarların bu türden hadiselerle meydan vermemek için önlem almaları gerektiğini yeteri kadar ifade etmiştir.

Özellikle halife Osman ve Ali zamanında durulmayan bu iktidar mücadelesinde Muaviye'nin başarısı büyük ölçüde oluşturduğu literatür ve siyasal söylemde gizlidir. Her iktidar, sürekliliğini sağlayabilmek için "meşruluğu" hakkında geniş halk tabakalarında sağlam bir "inanç" uyandırmak ve bunu sürdürmek zorundadır. Bu inanç hemen her zaman sloganlar ve sembollerle ifade edilir. Muaviye'nin iktidar oluşunu Allah'ın takdiri ile kadere bağlaması ilk planda başarılı bir hamledir. Ancak gene de meseleye hakkıyla vakıf olanların bu türden bir argümana sıcak bakmadığı söylenebilir. Fakat süreç içerisinde bu "seçilmişlik" fikrini, emir sahiplerine itaati öğütleyen Sünni yaklaşım desteklemiştir. Örneğin ilk öncülerden Hasan Basri (ö.110/728) Müslümanların mevcut yönetime isyan etmelerini doğru bulmamış ve halkı fitneden uzak tutmaya ve cemaat şuurunu

19 Dr.Emel Öztürk Karagöz, Max Weber'de Anlayış Sosyolojisi ve Din Olgusu, 1. Bası,Derin yayınları İst. 2003 s.234

20 İslamın savaşı kabileler tarafından yaşatılıp yayıldığı fikri Weber tarafından yeterli araştırma yapılmadan serdedilmiş bir fikir gibi görünüyor.Örneğin Byran Turner , Weber'e itiraz ile İslamın bir kent ve tüccar devlet memurları dini olduğunu ifade eder.(Turner B. ,Max Weber ve İslam: Eleştirel bir yaklaşım çev.Yasin Aktay ,2.Bası,AnkaraVadi yay.1997, s.76-77

– geliştirmeye çalışmıştır. Emeviler’in uygulamalarını ağır bir dille eleştirmesine rağmen onları meşru idareciler olarak gormuştur.²¹ Meşru idarecinin kurduğu ya da kurdurduğu yapı da doğal olarak meşrudur. Kitleye empoze edilen itaat fikri hem liderin gucu sebebiyle maddi hem de meşruluk fikri ile manevi bir oğeden beslenir

4.SONUC

İtaat etme eğilimimiz ve gucu algılayışımız tarihsel bir süreçte bize atalarımızdan miras kalmış mantalitemize işlemiş olabilir. Bu anlayış anlamlı bir bütüne ait olma ,lidere iatata etme, kendinden olanı koruma,yabancıyı yadsıma,sorgulamama, gereksiz dşuncelere dalmama ve bu yapıyı kutsama şeklinde ortaya çıkmışsa be bu da goebelilik nosyonu ile ilgili ise Ehli Sünnet’in kurduğu yapı bizim algılamamıza çok uygundur.Bu mutabakat belki de tarih boyu bu paradigmanın tarafımızca savunulmasında önemli amillerdendir

Ancak meselenin görünmeyen yüzünde durum şudur:Oluşturulan siyasal kader fikri,otoriteye itaat zarureti, cemaatin kendisini ve onu oluşturulan yapıyı ne pahasına olursa olsun müdafaa fikri ,aksaklığı sorgulama yasağı ve sorunu (ya da düşmanı) yapının içinde değil de dışında arama alışkanlığı,tüm dünyayı düşman algılama yanılėısı bugünkü resmin ana parçalarıdır.Bugün itaat fikri somut bir sistemden, bir st yapı (ahlak, hukuk) dan çok mevcut, bir paradigmaya bir anlayışa yneltiimiş, bu paradigmanın temsilcisi olduğu kabul edilen dini elit ve liderler, kesin itaat talep etmiş, bu sebeple *demokratik tepki*, *sivil toplum* gibi kavramlar yerine lider sultası,seçilmişlik fikri, keramet nosyonu kitlelere zihinsel ve dinsel kodlarla aşılanmıştır.Velcemaat fikri bu şekilde yceltiimiş bireyin etkinliği ve aksiyonu daha kaynağında kesilmiş bu kurguda birey kişiliksiz ve anlamsız bir ferd olup, cemaatin dışında kalacak olursa varlığının tıpkı kabilesinden ayrılan ferd gibi tehlikeye gireceği anlatılmıştır.Cemaat olmadığı sürece bireyin olamayacağı fikri, denklemin tersten okunmasından başka bir şey olmayıp gene hatalı oluşturulan bireyin devlet için olduğu denklemine zemin hazırlamış olmalıdır.Birey gene bu kurguda Allah’ın kölesi liderin ise kuludur.Birey değersizleştirildike lider ve otorite değerlenir. Dinin her sektörü kutsal dini bina eden her elit mübarektir Kabilenin selametini tek başına düşünerek bu yükü kabile üyesinin omzundan alacak kadar kalender şef gibi, dini elit de dini meseleleri inananlar yerine düşünüp değerlendirecek, mümin takip edecektir.Bu şekilde İtaat psikolojisi paradigmanın esaslı elemanları tarafından kullanılarak insan bir araç haline bu elemanların faydalı

21 İsmail alışkan Siyasal Tefsirin Oluşum süreci 1.Bası Ankara , Ankara okulu yay. S..112

birer aracı haline getirilir. Kuran'ın direkt olarak hedefi olan insan manasını ve kendisine biçilen misyonu ıskalar.